

פרשת תשא

אשר אין בה כוונת אשר לא עלה עליה על (יט-כ)
מי שרואה את עצמו כאילו כבר הגיע לתכלית השלמות וכבר אין
בו שום פגם ומגרעת. הרי זה סימן מובהק שעדיין אין עליו בכלל עול-
מלכות שמים. אלמלי היה עליו מקצת של עול-מלכות שמים היה מבין
יפה כי עדיין איננו אלא מומים בלבד... (החזרה מלובלין זצ"ל)

ע"כ
אין
ש
תורה

נס בתוך נס

מדוע נצטוו ישראל על פרה אדומה דוקא במרה?
למה נסמכה פרשת פרה אדומה לפרשת מי מריבה?
מהו הקשר בין מצות פרה אדומה ובין מצות שבת?

2
3
3

זאת חקת התורה... ויקחו אליך פרה אדמה

(במדבר יט, ב)

"חוקת הפרה, שיש בה הלכות עמוקות, שהיא מטהרת את הטמאים
(פסיקתא זוטרותא פ' חקת)
ומטמא את הטהורים"

הללו - שבת, דינים ופנו, ומשום כך הקדים
הקב"ה ומסרן או לישראל, וכפי שיתבאר.

להבנת הענין, יש להקדים את דברי המדרש
אודות נס זה שנעשה לישראל
(תנחומא פ' בשלה סי' כה): "בא וראה כמה

מופלאין דרכיו של הקב"ה יותר מדרכי בשר
ודם - בשר ודם, במתוק מרפא את המר,
אבל הקב"ה, במר מרפא את המר... לעשות
נס בתוך נס, היינו שהעדר המים במרה
נועד לנסות את ישראל באמונתם בה,
ובאותו ענין עצמו בא נס המתקת המים,
ללמד את בני ישראל "כמה מופלאין דרכיו
של הקב"ה", שהוא שולט על הטבע וכל
הנהגת הבריאה תלויה בו, ולפיכך ממתיק
הוא את המים בדבר מר, כפי שאמר רבי
חנינא בן דוסא (תענית כה ע"א): "מי שאמר
לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק".

גם בפרשתנו מצינו הנהגה דומה, כאשר
נשתלחו הנחשים השרפים בישראל,
ואמר הקב"ה למשה (במדבר כא, ח): "עשה לך
שרף ושים אתו על נס והיה כל הנשוח וראה
אתו וחי". וביאר הרמב"ן (שם ט): "כי הוא
מדרכי התורה, שכל מעשיה נס בתוך נס,
תסיר הנוק במזיק ותרפא החולי במחליא,
כמו שהזכירו בזוהרהו ה' עץ... וידוע מדרכי
הרפואות, שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו
בראותם אותם או בראות דמותם... [ואם כן]
ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים,
שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב
כלל, וצוה הקב"ה למשה לעשות להם דמות
שרף, הוא הממית אותם... להודיעם כי השם
ממית ומחיה".

מצות פרה אדומה נמסרה לבני ישראל
קודם מתן תורה, כפי שאמרו
בגמרא (גיטין ס ע"ב) שפרשת פרה אדומה
ניתנה לישראל ביום שהוקם המשכן, או
כפי שפירש רש"י על הכתוב (שמות טו, כה):
"שם שם לו חק ומשפט" - "במרה נתן להם
מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם,
שבת ופרה אדומה ודינין". ואכן, מובן
מדוע ניתנה מצות שבת קודם לכל המצוות,
שהרי היא מעיקרי האמונה ומיסודי הדת,
וכך גם הדינים - דיני ממונות - שהם מן
הדברים היסודיים לחיי העם היהודי. אולם
על מצות פרה אדומה יש לתמוה, מדוע
הקדים הקב"ה ונתנה לבני ישראל קודם
מתן תורה? וביותר יש לתמוה לדעת רש"י
שבמרה ניתנה, הרי כל עוד לא הוקם
המשכן עדיין לא יכלו לקיים מצוה זו
בפועל, שהרי נאמר בה (במדבר יט, ד): "וזהו
אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע
פעמים", ומדוע אם כן ניתנה כבר באותה
שעה?

וימתקו המים

בביאור הדברים נראה, שלכל מצוות
הנזכרות - שבת, פרה אדומה
דינים - יש טעם אחד מדוע ניתנו במרה
דוקא, בעקבות הנס שנעשה לישראל באותה
שעה, וכפי שמדויק בלשון הכתוב (שמות שם)
"זוהרהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו
המים - שם שם לו חק ומשפט ושם נטהו",
כלומר, שלאחר שנעשה נס המתקת המים,
היה לישראל ראויים לתת להם את המצוות

1

חוקת התורה

על פי זה יש לבאר מדוע נצטוו ישראל במרה על פרה אדומה, שהרי מצות פרה אדומה נקראת 'חוקה' מפני 'שיש בה הלכות עמוקות, שהיא מטהרת את הטמאים ומטמא את הטהורים' (פסיקתא וטרטא פ' חקת)², ומשום כך נראית היא בעיני האדם כגזירה בלא טעם, שקשה עליו לקבלה ולקיימה. לפיכך נצטוו ישראל על פרה אדומה במרה, לאחר שעשה להם הקב"ה 'נס בתוך נס' מהמתקת המים, כדי שיתחזקו באמונתם בבוא יתברך, ויקבלו ויקיימו את חוקת הפרה אף שאינם מבינים את טעמה, למען ישכילו ויבינו, שכשם שהעץ המר תלוי בגובתו יתברך, פעמים ממרר ופעמים ממתיק, כך גם הפרה, פעמים שהיא מטהרת ופעמים שהיא מטמאת, כפי מה שגזרה חכמתו יתברך.

(3) פס

6

11

16

שאדם צריך לפסוק מכל מלאכתו יממה שלומה, ובפרט בזמן שישראל מצויים בין הגויים, העושים את מלאכתם גם ביום השביעי, שאז נראה הדבר בעיני האדם כהפסד ניכר. על כן צוה הקב"ה את ישראל על השבת כבר במרה, כדי שיתחזקו באמונתו וייקל עליהם לקיים את מצותו. זאת ועוד, על ידי נס זה ילמדו ישראל לדעת, שכשם שברצונו יתברך ממתיק העץ המר את המים, כך ברצונו יתברך תהיה השבת - יום השביתה ממלאכה - למקור הברכה לכל ימות השבוע, כפי שנאמר בפיוט 'לכה דודי': "כי היא מקור הברכה", וכפי שאמרו בזוהר (פ' יתרו דף פח ע"א): "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין... דההוא יומא מתברכאן מיניה כל שיתא יומין - כל הברכות שלמעלה ולמטה, תלויות ביום השביעי, כי מזה היום מתברכים כל ששת הימים"³.

וכיון שנצטוו ישראל על פרה אדומה ועל השבת, שהן מצוות המתקיימות רק

מפני שציווי ה' הן, צירף הקב"ה עמהם גם את הדינים, כדי להורות את בני ישראל, שאף שדיני הממונות מושגים ומובנים בשכל האנושי, מכל מקום יש לקיימם מפני שהם ציווי ה', כגזירת מלך, ולא מתוך נטיה אחר ההגיון שבהם, וכשם שמקיימים אנו את מצוות השבת ופרה אדומה (ראה מאמרנו לפרשת משפטים 'משפטי ה' אמת')⁴.

21

26

הכל תלוי ברצונו יתברך

מתוך הדברים נלמד, שאדם המשתדל באיזה ענין לשם שמים, ומולו עומד ממשול שבדרך הטבע נראה כאילו אין כנגדו עצה ותבונה, אל יתיאש בליבו, אלא יצפה לתשועת ה', שהוא המנהיג את כל הבריאה והכל תלוי בו יתברך, וברצונו יהפוך אותו לממשול עצמו להיות לו לסיוע, כשם שהעץ המר המתיק את המים, כי ה"בא ליטהר מסייעים אותו" (שבת קד ע"א), וזו יהיה בעזרו להצליח את דרכו.

בכך יש לבאר גם את סמיכות הפרשיות של פרה אדומה ומי מריבה זו לזו, שהרי נס הוצאת המים מן הסלע נועד לחזק את האמונה בלב ישראל, כדי שיקבלו את גזירת המלך במצות פרה, וכמוה גם את כל החוקים שלא נודע טעמם, ועל כן נעשה הנס באופן של הוצאת מים מדבר יבש וקשה ש"אין דרכו להוציא מים" (ילקוט שמעוני פ' חקת רמז תשסג), ולא עוד אלא שצויה הקב"ה על משה ואהרן (במדבר כ, ח): "ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו", וכן מבואר ממה שאמר להם הקב"ה לאחר שהכה משה על הסלע: "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל", דהיינו שקידוש השם וחיוזוק האמונה הם הם מטרת עשיית הנס באופן זה.

שם שם לו חק ומשפט

בדרך זו תובן גם שייכותן של מצוות שבת ודינים, לנס המתקת המים במרה, שהרי בשביתה השבת ישנו ניסיון גדול,

(4)

תפ"ו ס"ו

חוקת סתירה וקחו חניך צמירש אשר שלמה שנעשה חנניה חכמה על כל הסורה כולה נעדרת ועל פרה אדומה לא נעדרת: והיא רחוקה עומי, וני כחכם זה נעשה ידע פשר דבר פרושה של תורה, כל סנס שלמה עומד על כל נעמי העלות וקבור היה שבין הדברים על אמתתו כי זיקא שלמה לסיות כמשה וסיער צכפשו כי נעניע לעדרתו חלל כשהגיע לפרשת פרה אדומה ולא הי' יוכל להצין לו ראה והצין כי לא הגיע לעדרתו נעשה, וכי כן גם שארי נעמי העולות לפי שכלו לא צורר חללו שבין האמת וה"ש חנניה חכמה בכל העולות והיא רחוקה עומי ונחה ראה כל הבורך וני כחכם כמשה נע"י ראה כי חכמה נעשה צמירש הסורה לעולה נחכמה, ידע פשר דבר פרושן של עולות והוא לא ידע, נס"י פשר דבר כי פרה אדומה חוקה היא שמטהר עולאים ונעמא עולאים, דברים אלו קותרים זה את זה, וענין פשר הוא לפשר ולקרב ענינים החקוקים פנים ונעמא ימים זה עם זה חס סותר חצירו והנפטר עקרב אותם, ונפ"א יש סתירה זו ולריך לעשות פשר דבר ששניהם חנניה עומא עולאים ונעמא עולאים ולין חכם ידע פשר דבר רק משע"ה וסיער וני כחכם כמשה ידע פשר דבר וק"ל:

2

ועוד כיל דהנה שהמע"ה אשר כל אלה נקיתי בחכמה אשרתי לחכמה והיא רחוקה ממני במדרג שהיא רחוקה רחוקה ממני ולריך זיאתי, וכיל דהנה מלוא לחקר אחר מעני מלוא והי מאיר עינים יגעתי ולא מלאתי אל האמונה, חבל מי שחוקר ומתבונן יען ה"ל מקופק חס הדבר כבון ראוי וראוי לקיים זה יחבל אחרתוריו ויעיונו כעו אחר שלא כלכל בקלוט, ור"ע נכנס בקלוט מפני שלא הסתפק מעולם רק רלה להתבונן למלוא לידע הדבר על צורי לכן ילא בקלוט, ואומר הנה הצוהן וצודק קשרי התורה לידע חס ככוכים סמה זה הוא מנסה כעו מי שמונסה דבר לידע חס עוב חס רע חבל מי שאינו מקופק

5
me

רק מתבונן כי מלוא עליו לחקר כמו שמלוא לעשות הדבר אין זה צריך מנסה, ח"ש שהע"ה כל אלה נקיתי בחכמה אשרתי לחכמה וכי כשרלתי לנסות אשרתי לחכמה חס כנים הדברים וראוי לעשותם אז לא ידעתי לנסוף להבין טובין הדברים והיא רחוקה ממני וע"י אשר המדרג כשהיא רחוקה רחוקה ממני לא שא"ל להבין כי יגעתי ולא מלאתי אל האמונה רק ע"י שה" בחכמתי לנסות חס עוב חס רע ע"י כתרחק ממני ואני לעלמי ברעתי לי וא"ש, ולפ"ז הסקירה אחר מעני העולות מלוא וח"ז ומי שחוקר מרל"ן לכו לנסות חס עוב וכוון הוא לא ברין עושה רק יחקר צביל שהוא מלוא, והנה לוי"ה שוחלים מה מלוא זו ומה טעם יש זה שוחל"ן טעם לידע חס כבון הדבר ע"י מצי"ה להס אין לנו נשים להרר ש"אין זה נשות שנעיין ונחשז טעם העולות רק חוב הוא עלינו להבין ולחקר חבל לא מרלכינו כמנסתק בדבר וא"ש ועיין:

6
M.C.
ד"ר

י"ט, ב'. פרה אדמה.

ט', ז'. זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ד' אלקיך במדבר.

7
א"ל
ד"ר

הנה יש לנו לדקדק להבין על איזה אירוע קאי הפסוק הזה, דהרי מדכתיב בפסוקים הבאים [פ"ח-פכ"ב]: ובחרב הקצפתם את ה' גוי בעלתי ההרה לקחת לוחות האבנים גוי' קום רד מהר מזה כי שחת עמך גוי' עשו להם מסכה וגוי', הרי ששם מדובר על מעשה העגל, וא"כ יש לתמוה על מה קאי פסוק דנן, דכיון דכתיב בפסוק ח': ובחרב הקצפתם וגוי', עם וא"ו המוסיף, משמע שעשו רע גם קודם חטא העגל. ואין לומר דקאי על מה שהתלוננו קודם קריעת ים סוף, ורצו לשוב מצרימה, דהרי כתוב "אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר" ושם היתה ההקצפה על הים⁴. ונראה לי דקאי על

פירש"י [להלן לאחר פכ"ב] וז"ל: משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח בצואה-כך תבא פרה ותכפר על העגל ודו"ק. ויש להטעים את זה על פי מה דאיתא במסכת עבודה זרה [דף ה' ע"א]: אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון, עיי"ש. והיינו שאילולא חטאו בעגל לא היו מתים, וא"כ לא היו צריכין ליטהר על ידי אפר פרה, ודו"ק.

6

ושמעתי שי"א⁵ שמדברי רש"י אלו יצא לנו מקור לקריאת פרשת אדומה מן התורה, דמכיון שפרה אדומה היא כפרה על חטא העגל, ולהלן בפרשת עקב [ט' פ"ז] כתוב זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר וגוי', שזה ציווי לזכור את פרשת העגל, לכן תקנו קריאת פרשת פרה אדומה כדי לקיים ציווי זה, עכ"ד. אבל יש לתמוה בזה הרבה, דאמאי לא תקנו לקרוא את מעשה העגל עצמו, ולמה קוראין אך ברמז בעלמא. גם ביארתי בחידושי להלן בפרשת עקב, שהפסוק דשם לא קאי על מעשה העגל, דהרי מעשה העגל מוזכר בפסוק שלאחר זה: ובחרב הקצפתם את ה', ומדכתב "ובחרב" עם וא"ו המוסיף, משמע שמה שהוזכר בפסוק הקודם קאי על ענין אחר, ועיי"ש שביארתי הפסוק כהוגן וגם

16

11

26

כתבתי שם המקור לקריאת פרשה פרה מן התורה, ועיי"ש.

מה שמסופר בפרשת בשלח [ט"ו פכ"ב-פכ"ו] שאירע כשבאו למרה⁶ ששם לנו כל העם על משה לאמר מה נשתה, ועל זה בא הציווי שעלינו לזכור את זה.

16

ולפ"ז יהיה לנו מקור⁶ לשיטת הראשונים הסוברת שקריאת פרשה פרה אדומה היא מדאורייתא, עיין תוס' ברכות [דף י"ג ע"א ד"ה בלה"ק], והובא דבריהם בשולחן ערוך אורח חיים [סי' תרפ"ה ס"ז], והאחרונים [עיין בב"ח ובמג"א ובביאור הגר"א שם] תמהו על שיטה זו וכתבו שהיא נוסחא משובשת בדברי התוס', ועיי"ש. ונראה, דהנה כבר ביארתי לעיל בפרשת בשלח [ט"ו פכ"ה] ובפרשת חקת [י"ט פכ"ב] שעיקר הלימוד של המעשה במרה היה להראות לנו כי רצון השי"ת הוא הממתיק, כלומר, שאף שהיו המים מרים ומשה

11

26

17

(3)

וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו (יט, טו).
 נראה שרמו לנו הפסוק בכאן לכל דבר פתוח, שאם אין לאדם שליטה
 על פיו או על מחשבותיו, ופתוחים הם לכל משכ רוח, שאינם יכול לסגור
 בעדם, טמא הוא, כי לכל הכלים הפתוחים האלו צריך שישים להם
 מחסום וכיסוי שלא ידבר או אפילו יהרהר בדברים שאינם לרצונו.

וכן מצאתי בחידושי הגר"ש סופר זצ"ל, שזהו יסוד חובת כיסוי
 הראש שלא יהיו מחשבות האדם הפקר, ולא יבלבלוהו רעיוניו, כי ע"י
 שמכסה ראשו מורה כי חפץ הוא להגביל מחשבותיו ולאסור את דמיונו,
 ובאמת שזהו ראשית דרך המינים, שהסירו מעליהם כיסוי הראש, לפרוץ
 גדרות עולם אשר גדרו ראשונים, והורו בזה ששכלם ומחשבתם לחפשי
 יצאו, ואינם משועבדים לדעת תורה וחז"ל, ומה נתפשט בנמוסיהם
 והמנהג לדרוש שלום בהסרת הכובע מעל הראש.

ולדינא אסור לומר שלום בגילוי הראש, שהוא אחד משמותיו של
 הקב"ה, ולכן תקנו חז"ל לומר "שלום", באימה וביראה וכסוי הראש כדין.

ודברתם אל הסלע לעיניהם וגו' שמעו נא המרים המן הסלע הזה נוציא לכם מים וגו'
 וירם משה את ידו ויד את הסלע במטהו פעמים וגו' וען לא האמתם כי להקדושני לעיני
 בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם (כ ח-יב).
 הצו הזה של ה' אל משה ואל אהרן, "ודברתם אל הסלע לעיניהם" היה מכוון, שהם
 יפגינו לעיני כל ישראל, עד כמה שגיא כח דיבור ה', עד שמשת, שהשכינה היתה מדברת
 מתוך גרונו, היה יכול בדיבור לבד לפוצץ סלע להוציא מים ממנו, ע"ז נאמר (ירמיה כג)
 "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפצץ סלע", זה היה צריך ללמד לבני ישראל
 לקח מאד נחוץ כפי שיבואר הלאה.

כח הדיבור של האדם, שאין משלו בכל יתר יצורי תבל, הנהו חלק אלקי ממעל,
 המהות את האדם, כמאמרם (גדה לא): "הקב"ה נותן באדם רוח, נשמה ודיבור פה".
 כיצירת האדם נאמר (בראשית כ), "ויפח באפיו נשמת חיים והיה האדם לנפש חיה".
 ואונקלוס מתרגם, "ונפה באנפוהי נשמתא דחיי הוהו האדם לרוח ממלא". בכח הדיבור
 שבקרבנו שהוא כח אלקי יכול האדם לתקן ולשכלל את עצמו ואת עולמו, או להרס
 ולהחריב את עצמו ואת עולמו, ע"ז נאמר (ערכין טו): "מאי דכתיב (משלי יח) מות
 וחיים ביד לשון, וכי יש יד ללשון? לומר לך מה יד ממותה אף לשון ממותה, דבעי
 חיי בלישניה, דבעי מיתא בלישניה". עון לישנא בישא גדול עד שמים שנאמר
 (תהלים עג), "שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ". ובזה (שמות לג) איתא: "לשון
 כד הוה טב לית טב מיניה, וכד ביש לית ביש מיניה". ויש (ויקרא מו) מובא: "כמה
 דעונשא דהאי בר גש בגין מלה בישא, כך עונסיה בגין מלה טבא דקאתי לידיה ויכל
 למלא ולא מליל".

גבי מעמד הר סיני כתוב (שמות כ), "וכל העם ראים את הקולת", ורש"י מביא
 המכילתא: "רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר". כן מובא במכילתא, לא

היו בהם סומים שנאמר, "וכל העם ראים את הקולת". והמכילתא ממשיכה לדרוש
 מפסוקים אחרים, שלא היו בהם, במעמד הר סיני, מומים כל עיקר. בני ישראל ראו
 בעיניהם איך שדיבור ה' חודר בגופם ומרפא אותם, בבחינת, "ישלח דברו וירפאם"
 (תהלים קז). הם ראו בעיניהם, שדיבור ה' חודר לנפשם ומטהר כל טומאה וזוהמא
 שנקלטו בהם במצרים, כדאמרין (שבת קמו): "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה
 וזהמתן".

כל זה היה מכוון לשמש כפגיון מרשימת ולקח מאלף לעיני כל ישראל על עוצם
 הכח, כח אלקי של דיבור, האצור בקרבם, ושעליהם להיות מאד זהירים בדברים שהם
 מוציאים מפייהם, לקיים, "הוה דן את דבריך עד שלא תוציאם מפיך" (ד"א וטז ג).
 והנה, מרבית החטאים של בני ישראל במדבר לא היו במעשים אסורים ממשיים, אלא
 בחטאים שבדיבור פה יסודם, היינו, מרגלים, עדת קרת, מתאוננים ורוגנים, ואף במאורע
 זה, כאשר העם היה צמא למים, הם הביעו את דרישתם בדברי ריבות ונאצות. במצב זה
 היה צו ה' אל משה, "ודברתם אל הסלע לעיניהם", בכדי להפגין שוב לעיני כל ישראל,
 באות חותכת ומרשימה את הכח הכביר של דיבור אלקי לפוצץ סלע ולהוציא מים ממנו.
 בני ישראל היו מוציאים מזה לקח מאד נחוץ, שעצם כח הדיבור, כח אלקי, האצור
 בקרבם, כאשר הם מנצלים אותו לרע ולביש, ממיט עליהם אותן הצרות והתלאות,
 היסורים והפגעים המתקמים בהם.

השליך עץ מר לתוכו, אעפ"כ נמתקו המים,
 כי הכל הרי נגזר על ידי חכמתו יתברך —
 ומי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ
 וידליק, וכיארתי שלכן ניתנה להם פרשת
 פרה אדומה כמרה משום שעל ידי זה יושרש
 בלבבות בני ישראל שקיום מצוות התורה
 אינו משום שהענין מובן בשכלנו ומוקבל
 לפי דעתנו, אלא אך ורק משום שגזירת
 המלך היא — וכמו שאנו מקיימים מצות
 פרה אדומה רק מטעם זה, ועיי"ש שביארתי
 היצורים היטב, וזהו הלימוד העיקרי של

פרשת פרה אדומה ולכן היא ניתנה כמרה.
 ולפי" נראה, דמכיוון דכאן ישנו ציוני
 מפורש "זכר אל תשכח" וכפי שביארתי זה
 קאי על מעשה מרה, א"כ נצטוינו לזכור כפה
 את מעשה מרה, ולכן תקנו קריאת פרשת
 פרה אדומה משום שמה שאירע כמרה ניתן
 ליזכר על ידי קריאת פרשת פרה אדומה,
 ודו"ק בזה.

9
 פסוק
 1031

8

10

ק נ נ
 / 113

26

31

36

4

1 כאשר משה הכה פעמיים בסלע במקום דיבור, החשיב זאת ה' למשה ולאחרון אחיו לעון המור שמחדלים רבים היו צוררים בו, חוסר אמונה שנאמר כאן, "יען לא האמנתם בי", מרי בדי שנאמר כאן, "על אשר מריתם את פי למי מריבה", חוסר קידוש שם שמים שנאמר (דברים לב), "על אשר לא קדשתם אתי בתוך בני ישראל", ומעל בה' שנאמר (שם), "על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש".
 6 עון זה של משה היה על דיבור טב שהיה מוטל עליו לדבר ולא דיבר, לכן נכשל משה בדיבור ביש שלא היה לו לדבר ודיבר, ולא הועילו לו ולאחרון אחיו כל התחנונים הרבים לה' להעביר את הגזירה הרעה שנגזרה עליהם לא לבוא אל הארץ אשר השתוקקו אליה כל כך.

7
 10
 ש

במבחן המנהיגות

1 פרשת 'מי מריבה' היא מן הפרשות הסתומות שבמקרא, והרבה קולמוסין נשתברו בניסיון לפתור את החידה, מה היה חטאם של משה ואהרן, ו"על מה חרי האף הגדול הזה".

12
 אלו
 האר
 פאר

רבי שמואל דוד לוצאטו (שד"ל) פותח את פירושו לסוגיה זו בנימה אירונית:
 משה רבנו חטא חטא אחד, והמפרשים העמיסו עליו שלושה עשר חטאים ויותר, כי כל אחד בדה מליבו עוון חדש... אשר על כן כל ימי נמנעתי מהעמיק החקירה בדבר הזה, מיראה שמא מתוך חקירותי יצא לי פירוש חדש, ונמצאתי גם אני מוסיף עוון חדש על משה רבנו.

ברוח דברי שד"ל, לא נבקש להוסיף על חטאי משה, אלא לגלות אור חדש בדברי הקדמונים בפירושיהם לפרשת 'מי מריבה' ולעמוד אגב כך על משמעותה לדורנו.

אילמות מביאה לאלימות

11 נשוב לעיין בפירושיהם הקלאסיים של רש"י והרמב"ם, הנראים ככלות הכול, קרובים לפשוטו של מקרא.

הרמב"ם רואה במידת הכעס שאחזה במשה את שורש החטא:

14 וחטאו, עליו השלום, כאשר נטה אל הכעס באומרו: "שמעו נא המורים". דקדק עליו ה' יתברך שיהיה אדם כמוהו כועס בפני קהל ישראל. (שמונה פרקים, פרק ד')

ברם הרמב"ן דוחה במילים חריפות את דברי הרמב"ם, וכותב כנגדם:

21 ...הוסיף הבל על הבלים! שהכתוב אמר "מריתם פי", שעברו על דברו, ואמר "לא האמנתם בי", שלא האמינו בו. אין העונש בעבור שכעס. (במדבר כ', ח')

ואכן רש"י, בשונה מהרמב"ם, מדגיש בפירושו את סטייתו של משה מהציווי המדויק שנצטווה מפי ה', לדבר אל הסלע ולא להכות בו:

26 שלא ציווה... אלא "ודברתם אל הסלע"... שאילו דיברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים: מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דיבורו של מקום - קל וחומר אנו. (במדבר כ', י"א-י"ב)

אך גם על פירוש זה מקשה הרמב"ן:

31 מאחר שציווה "קח את המטה" יש במשמע שיכה בו, ואילו היה רצונו בדיבור בלבד, מה המטה הזה בידו?... ואין הנס גדול בדיבור יותר מההכאה, כי הכל שווה אצל הסלע.

אכן קושיות עזות בפי הרמב"ן, הן כלפי רש"י והן כלפי הרמב"ם, אך דומה כי ניתן להתמודד עמן, אם נעמיק לחשוף את השורש המחבר את שני הפירושים, ונהפוך אותם למהלך אחד, שראשיתו כעס, וסופו מכות - באמצעות המטה שהונף על גוים של המורים קשי העורף ומצא ברגע האחרון את דרכו בדרך 'מעודנת' אל גב הסלע.

5

36

1
 עיקרו של החטא הוא כפירוש רש"י וכדיוק הרמב"ן, בסטייה מהצו האלוהי, אך חומרתו נעוצה במניעיו הנובעים - כדברי הרמב"ם - ממידת הכעס. אכן, צודק הרמב"ן: "אין הנס גדול בדיבור יותר מהכאה, כי הכל שווה אצל הסלע", אך הסוגיה העומדת בפנינו אינה גודל הנס, אלא השפעתו על לב ישראל, וכאן אין הכל שווה, ויש פער גדול בין דיבורים למכות. הציווי לדבר אל הסלע נועד להפנים את ערך הדיבור גם אל "לב של אבן", ונקודה זו הוחמצה בשל כעסו של משה שהביא לאילמות ובעקבותיה לאלימות, וכאן נמתח 'קו פרשת המים' המבדיל בין "קידוש השם" ל"חילול השם".

6
 משה מצטווה אמנם ליטול את המטה כדי לרמוז שיש לו גם אופציה אחרת, להשתמש בשפת הכוח, אך דווקא, הציווי לדבר בשעה שאוחזים במטה, נועד להבליט את ערך הדיבור, לא רק בדלית ברירה, אלא מפני שזוהי הדרך הראויה לכתחילה. [ובמאמר מוסגר: דומה הדבר במידת מה, לפתגם האפריקני שהיה רווח בפיו של תיאודור רוזוולט, נשיא ארה"ב: "דבר בנועם, והחזק מקל גדול מאחורי גבך"... אלא שמה שנאמר על ידי נשיא ארה"ב בקורטוב ציניות של פוליטיקאי מפוכח, מתגלה כאן כאופציה אמיתית ולא כתרגיל טקטי ממולח].

16 איך לדבר עם הדור הצעיר?

כדי למצות את הלקח החינוכי שבפרשה, יש לעמוד על השוני בינה לבין הפרשה המקבילה לה בספר שמות, פרשת מסה ומריבה (שמות י"ז, א'-ז'). לכאורה ניתן לומר כי "בסרט הזה כבר היינו" וגם שם מוציא משה לעם מים. אלא ששם מצטווה משה במפורש, להכות בסלע, ולא לדבר אליו:

והקִיף בצֹר וַיֵּצֵאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם.

מה אפוא השתנה?

התשובה נעוצה בעובדה היסטורית פשוטה: הדור השתנה!

26
 בספר שמות יש לנו עסק עם דור יוצאי מצרים שהורגלו כעבדים לשפת הכוח, ולהם יש להוציא מים מן הסלע בכוח הזרוע. אבל בפרשתנו, על סף הכניסה לארץ, ניצב דור חדש, דור כובשי כנען, ואליו יש לדעת לדבר בשפה חדשה, ללא אלימות.

משה המכה בסלע כבעבר, מגלה כי לא הפנים את ההכרה בחילופי הדורות ונותר עם שיטות החינוך הישנות, ולפיכך העונש שהושת עליו שלא ינהיג את העם בעת כניסתו לארץ אינו שרירותי, אלא מסקנה המתבקשת מאופי החטא. לדור הצעיר נדרשת הנהגה חדשה היודעת לדבר אל הסלע, בגובה העיניים. וכך:

31
 אכן נהג יהושע, מנהיג דור כובשי כנען:

וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיִּקְיֶמָהּ שָׁם...

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם:

הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה בְּנוֹ לְעֵדָה

כִּי הִיא שֹׁמֵעָה אֶת כָּל אֲמֵרֵי ה' אֲשֶׁר דָּבַר עִמָּנוּ. (יהושע כ"ד, כ"ז-כ"ח)

36
 יהושע מבהיר לעם שהאבן יודעת לשמוע את דבר ה' גם ללא מכות. לפיכך "משה מת ויהושע מכניס", ואנו למדים מפרשת מי מריבה בדרך הקשה, כי בעת המפגש עם הדור הצעיר על סף הכניסה לארץ ישראל, יש להמיר את "מקל החובלים" ב"מקל נועם", וללמוד לדבר אל הסלע.

זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו' (י"ם יד)

1
 ובחז"ל ברכות ס"ג ב', אין דברי תורה מתקיימים אלא כמי שממית עצמו עליהם. ובאמת תמוה, הלא כבר נאמר, והי בהם ולא שימות בהם? ונבאר דברינו על פי משל, לסוחר גדול שהיו נוהרים אליו קונים, לא רק מעיקרו אלא גם מהעוירות הסמוכות. ולרגלי מסחרו ה' טרוד כל היום והלילה, לא הי' לו זמן אפילו ללכת לביהכ"ם להתפלל בצבור.

6

14
 ד

עברו שנים ושעך לכן נראה בו בזקנו, כהותנו נתדלדלו, והתחילו להרגיש, כי הוא כבר מתקרב אל „התכלית“ וכי עליו יהי' לתת מהר דין וחשבון מפעליו, החליט להכין צידה לדרכו, ויעבור עליו מה. התחיל ללכת לבית הכנסת להתפלל בצבור, ואהר התפלה ללמוד שתי שעות בבית המדרש, לא ישגיח על הסוחרים והקונים, כי הבל המה ולא יועילו. בשוכו למסחרו מביהכנ"ס, אחרי שעשה שם שלש שעות, שאלתהו אשתו בתמהון, על מה שאחר לבוא. הלא כל החנות מלאה סוחרים ואצים הם לדרכם? ענה ואמר לה, כי הי' מרוד והי' מוכרח להתעכב. ויהי ביום השני, וכבר עבר הכוקר ובעלה עוד לא שב מביהכנ"ס, הלכה בעצמה לראות מה קרה לו שם. ומה נבהלה לראותו יושב ולומד! התחלה לצעוק עליו בקול, מה זה אתך, כלום יצאת מהעתך או משוגע הנך! החנות מלאה קונים, והוא יושב לו ולומד! לא איכפת לי ההפסד שאתה גורם לנו, אבל כלום אפשר לגרש קונים מהחנות, בעת שמכל עברים החנונים מתחרים אתנו?

ענה בעלה ואמר לה: שמעני נא רעיתי תמתי. מה היית עושה, לו בא מלאך המות ואמר לי, הגיע זמנך להפטר מן העולם, קום ולך! כלום יכלת לאמר לה, כי אין פנאי עתה, כשהחנות מלאה קונים? וא"כ תוכלי להשוב, כי בעת הנני מת, ומה איכפת לך, אם בעוד שעתים אקום לתחי' ואלך לחנות לעזור לך?

זהו כונת המאמר הנ"ל אין ד"ת מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליו. האדם צריך לחשוב שהוא מת, וע"ז אין תשובה, כי אין שעתו פנוי, ואם כה יחשוב יוכל ללמוד ולקיים את התורה, הנותנת חיים ללומדי' ולעושי' א).

15

16

17

7